

EU:s sammanhållningspolitik i norra Sverige:

En rapport om skapade mervärden

Förord

Sammanhållningspolitiken är EU:s främsta investeringsverktyg för att stimulera ekonomisk tillväxt och sysselsättning på lokal och regional nivå. Målet med politiken är att stärka den ekonomiska, sociala och territoriella sammanhållningen inom unionen och främja en balanserad utveckling. Politiken genomförs huvudsakligen genom utvecklingsprojekt som finansieras av fonder och program anpassade efter regionernas unika behov och förutsättningar.

Sedan Sveriges EU-inträde 1995 har sammanhållningspolitiken spelat en avgörande roll för utvecklingen i norra Sverige. Regionerna i norra Sverige utgör en del av det europeiska Arktis, ett område med omfattande naturresurser, stora potentialer för den gröna omställningen och en ökad strategisk betydelse till följd av klimatförändringar och ett försämrat säkerhetsläge. Regionerna har också särskilda utmaningar som gör dem sårbara, såsom stora geografiska avstånd, en mycket låg befolkningstäthet, begränsade ekonomiska resurser och en ekonomi som är konjunkturkänslig och beroende av naturresurser. För att möta dessa utmaningar och samtidigt utnyttja de möjligheter som finns har sammanhållningspolitiken varit en central drivkraft för norra Sveriges utveckling.

Genom stöd från EU har det blivit möjligt att samfinansiera strategiska projekt och testa innovativa idéer som sedan kunnat skalas upp och integreras i ordinarie verksamhet. Långsiktiga satsningar har möjliggjorts på lokal och regional nivå där ett starkt lokalt och regionalt inflytande har skapat engagemang och ägarskap. Detta har varit viktigt för att säkerställa att insatserna motsvarar faktiska behov och för att skapa ett samspel mellan olika intressen. På så sätt bidrar sammanhållningspolitiken till att frigöra potentialer för utveckling och skapa konkurrenskraftigare företag, smartare samhällen och livskraftiga regioner.

I de kommande förhandlingarna om EU:s nästa långtidsbudget kommer unionen att ställas inför viktiga beslut om vilka politikområden och investeringsverktyg som ska prioriteras samt om hur de ska utformas. Inför förhandlingarna vill Europaforum Norra Sverige därför lyfta exempel på konkreta insatser och de mervärden som skapats genom EU:s sammanhållningspolitik i norra Sverige. Andra rapporter, såsom EU-kommissionens Nionde sammanhållningsrapport, visar att sammanhållningspolitiken spelat en central roll i att främja ekonomisk integration och välbefinnande inom unionen. För ett land som Sverige, där 70 procent av exporten går till EU:s inre marknad, skapar detta ökade handelsmöjligheter och stärkta ekonomiska samband med övriga medlemsländer. Denna rapport, presenterad av Europaforum Norra Sverige, kan ses som ytterligare bidrag till kunskapen och förståelsen av sammanhållningspolitiken presenterad ur ett regionalt perspektiv.

Med dessa inledande ord hoppas Europaforum Norra Sverige att denna rapport ska ge en fördjupad förståelse för sammanhållningspolitiken och dess betydelse för norra Sveriges utveckling.

Europaforum Norra Sverige, mars 2025

Innehåll

1. Effekter och mervärden	4
2. Utveckling av transport- och digital infrastruktur för en mer sammanlänkad region	4
Förbättrad infrastruktur skapar starkare och snabbare förbindelser	5
Digital infrastruktur ger bättre grundförutsättningar	6
Bättre nyttjande av digitaliseringens möjligheter	7
3. Stärkt innovationskapacitet och utveckling av nya nischer	8
Innovation utifrån platsens förutsättningar	8
Naturresurser bidrar till utvecklingen av en mer kunskapsbaserad ekonomi.....	9
Kapacitetsbyggande för att nyttiggöra idéer och forskningsresultat	10
Spelbranschen i norra Sverige – en växande innovationsmotor	10
4. Kapacitetsbyggande och samverkan för ökad konkurrenskraft och resurseffektivitet	11
Anpassat stöd för grön och digital tillväxt hos regionens företag.....	11
Smart och långsiktig samverkan skapar förutsättningar för tillväxt.....	12
Satsningar på besöksnäring ger mer än bara gästnätter.....	12
5. Kompetensförsörjning och sysselsättning för en hållbar arbetsmarknad	13
Från individfokus till ett strukturellt perspektiv	14
6. Gränsöverskridande samarbeten för att möta gemensamma utmaningar och möjligheter	15
Gränslös innovation och gemensamma satsningar för tillväxt och säkerhet.....	15
Från lokal kapacitetsbyggnad till excellens	17
7. Avslutande reflektioner	18

1. Effekter och mervärden

I följande text presenteras effekter och mervärden som EU:s sammanhållningspolitik har bidragit till att skapa i norra Sverige, det vill säga det geografiska område som omfattar Sveriges fyra nordligaste län: Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland Härjedalen. Rapporten lyfter exempel på insatser som genomförts med stöd från EU:s struktur- och investeringsfonder och beskriver vilken roll de spelat för att adressera utmaningar och möjligheter. Fokus för rapporten ligger inte på enskilda projekt, även om sådana också nämns i rapporten. Istället ligger tyngdpunkten på den långsiktiga utvecklingsresan som skapats i norra Sverige sett över flera programperioder.

Rapporten behandlar de mervärden sammanhållningspolitiken har skapat utifrån fem övergripande teman som presenteras nedan. Dessa teman är inte frikopplade varandra utan hänger samman och bidrar på olika sätt till att komplettera och berika varandra. Det är också viktigt att påpeka att rapporten inte på något sätt gör anspråk på att täcka samtliga områden där mervärden uppstår.

En annan central aspekt av EU:s sammanhållningspolitik är att stödet, även om det utgör en avgörande och väsentlig del av norra Sveriges utvecklingskapital, inte innebär hundra procentig finansiering av projekt, utan kräver medfinansiering, som oftast kommer från lokala och regionala aktörer. Detta innebär att EU-medel fungerar som en katalysator för att växla upp befintliga resurser och mobilisera aktörer mot gemensamma mål. På så sätt erbjuds möjligheter till investeringar i strategiska och långsiktiga satsningar i en omfattning som annars inte hade varit möjlig.

De fem teman som rapporten bygger på är:

- **Utveckling av transport- och digital infrastruktur för en mer sammanlänkad region**
- **Stärkt innovationskapacitet och utveckling av nya nischer**
- **Kapacitetsbyggande och samverkan för ökad konkurrenskraft och resurseffektivitet**
- **Kompetensförsörjning och sysselsättning för en hållbar arbetsmarknad**
- **Gränsöverskridande samarbeten för att möta gemensamma utmaningar och möjligheter**

2. Utveckling av transport- och digital infrastruktur för en mer sammanlänkad region

Norra Sveriges långa avstånd mellan orter och begränsade infrastruktur gällande såväl transport- som digital infrastruktur försvårar både företagsamhet och tillgång till grundläggande samhällsservice. För att bemöta dessa utmaningar och utveckla infrastrukturen i regionen har sammanhållningspolitiken spelat en viktig roll.

Genom investeringar i strategiska projekt har norra Sverige kunnat bygga bort flaskhalsar och förbättrat transportinfrastrukturen på flera områden. Detta har inte bara gynnat den ekonomiska tillväxten och den regionala integrationen utan också höjt invånarnas livskvalitet. Förbättrade transportlösningar har stärkt regionernas anslutning till både övriga Sverige och Europa, vilket har underlättat handel, resande och andra viktiga tillväxtfrämjande utbyten. På så sätt har dessa satsningar bidragit till att uppnå EU:s mål om en välfungerande inre marknad.

Lika viktig har sammanhållningspolitiken varit för utbyggnaden av bredbandsnät och ökad användning av digitala tjänster. Till exempel har det möjliggjort för många företag att bättre utnyttja digitaliseringens möjligheter, samtidigt som skolor och vårdcentraler har kunnat utveckla sina verksamheter för att skapa en mer effektiv och innovativ välfärd. Detta har haft stor betydelse för företag, organisationer och invånare i norra Sverige och för möjligheten att bo och verka på avlägsna platser.

Förbättrad infrastruktur skapar starkare och snabbare förbindelser

Bristerna i transportsystemet i norra Sverige är betydande och handlar bland annat om långa restider för exempelvis arbetspendling och besöksnäring, begränsad kapacitet på järnvägen och otillräcklig terminalkapacitet för omlastning mellan olika transportslag. Dessa brister påverkar också norra Sveriges förmåga att transportera gods och viktiga råvaror till andra delar av Europa och världen. Tack vare investeringar med stöd från EU har dock transporter kunnat effektiviseras och förbättras, vilket har stärkt förbindelserna både inom regionen och över landsgränser.

Genom stöd från EU:s strukturfonder har norra Sverige kunnat växla upp resurser från såväl privata som offentliga aktörer i syfte att åtgärda brister i transportsystemet och för att kunna utveckla strategiska logistikcentrum. Dessa fungerar som nav för transport och distribution, vilket underlättar effektiv hantering av gods både inom och utanför regionen. Ett sådant exempel är utvecklingen av **Luleå Hamn**, som genom anpassning av hamnområdet till större mängder gods bidragit till att hamnen blivit en kritisk logistikpunkt för både sjöfart och landtransport, samt spelar en nyckelroll i regionens handelsnätverk och sammanlänkar europeiska godskorridorer. Främst hanterar hamnen material och råvaror för Norrbottens gruv- och stålindustri som skapar stora mervärden för Sverige och Europa.

För närvarande pågår en stor utbyggnad av Luleå Hamn som till 2030 ska stå redo att kunna frakta tre till fyra gånger så mycket gods som i dag. Med finansiering från staten, Luleå hamn samt EU-fonden CEF, Connecting Europe Facility, pågår muddring både i Luleå skärgård och inne i hamnen för att skapa en ny djuphamn. Genom stöd från Regionalfonden kompletteras denna satsning med en uppgradering av det spår som utgör pulsådern för samtliga järnvägstransporter till och från hamnen. Konkret handlar det om en upprustning för att det ska vara möjligt att bedriva trafik med fler och tyngre tåg. På så sätt förbättras kopplingen mellan europeiska godskorridorer och regionens transportnätverk vilket bidrar till att stärka industrins konkurrenskraft, den gröna omställningen samt till kraftigt minskad miljöpåverkan.

Ett annat exempel är **Mittstråket**, ett gränsöverskridande trafikstråk med betydande utvecklingspotential som sträcker sig från Östersjön och Sundsvall, via Östersund och sedan vidare till Trondheim vid Norska havet, med sina atlantnära och isfria hamnar. Genom stöd från Regionalfonden har viktiga satsningar kunnat genomföras för att förbättra sträckan. Dessa inkluderar bland annat ökad säkerhet vid spårkorsningar, höjda hastigheter på delsträckor och nya järnvägsanslutningar som underlättar godstransporter och övergångar mellan olika transportslag.

Satsningarna har resulterat i en mer effektiv infrastruktur som skapat bättre förutsättningar för arbetspendling och näringsliv. Detta underlättar också för Mittuniversitetet, som har 20 mil mellan sina två campus i Sundsvall och Östersund, att dela lärare och resurser tack vare den direkta tågförbindelsen mellan städerna. Starkare förbindelser både inom Sverige och mot Norge har gynnat flera regionala basnäringar såsom timmertransporter och turism. Dessutom är dessa investeringar betydelsefulla ur ett beredskapsperspektiv då de skapar bättre förutsättningar för militära transporter.

En annan viktig aspekt är sammanhållningspolitikens bidrag till utvecklingen av klimatsmarta transportlösningar. Norra Sveriges glesa befolkningsstruktur och långa avstånd innebär att det saknas tillräcklig kritisk massa för en marknadsdriven utbyggnad av infrastruktur för elfordon utanför tätorterna. EU-strukturfonder har därför varit viktig för att möjliggöra projekt som bygger ut laddinfrastruktur längs regionens viktigaste transportstråk. Detta bidrar till att minska regionernas koldioxidavtryck och skapar bättre förutsättningar för stärkt konkurrenskraft hos företag som erbjuder tjänster kopplade till elbilar och laddinfrastruktur.

Digital infrastruktur ger bättre grundförutsättningar

Tillgången till snabb, tillförlitlig och säker digital infrastruktur såsom bredband och mobilnät har blivit en samhällsbärande funktion och är en viktig förutsättning för att kunna bo, verka och vistas i norra Sverige. Samtidigt är tillgängligheten till fast och mobilt bredband begränsad på flera håll. Detta leder till mindre attraktiva samhällen men också till utmaningar för företag som behöver stabil internetuppkoppling samt svårigheter för utbildning, e-hälsa och andra samhällstjänster som alltmer förlitar sig på digitala lösningar.

I tätbebyggda områden sker bredbandsutbyggnad på kommersiell grund men i stora delar av norra Sverige, som präglas av långa avstånd och gles befolkning, blir utbyggnaden mer kostsam vilket gör att privata aktörer inte satsar i dessa områden. Lika långt som det är mellan gårdarna, lika kostsamt blir bredbandsutbyggnaden. Norra Sverige har därför med stöd från EU under flera programperioder investerat i digital infrastruktur där insatser bland annat handlat om att öka tillgången till bredband med hög överföringskapacitet samt att höja överföringskapaciteten och kvaliteten på redan existerande infrastruktur. Detta har bidragit till att fler fastboende, fritidsboende och företag på landsbygden idag kan erbjudas anslutning till fibernät med snabb internetuppkoppling.

I Västernorrlands län hade endast 73 procent av hushållen tillgång till snabbt bredband år 2017 men 2023 hade siffran ökat till 98 procent. En viktig del i denna utveckling spelade regionalfondsprojektet **Dig.2020 - Bredband till hela Västernorrland**, som till hälften finansierades av EU och den andra hälften av Region Västernorrland samt länets kommuner. Projektet inleddes 2017 med mål om att 90 procent av alla hushåll i länet skulle ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s per sekund senast år 2020, ett mål som idag är nått med råge.

Även i Västerbotten har sammanhållningspolitiken varit en viktig kraft för bredbandsutbyggnaden i länet. Redan 1995, samma år som Sverige gick med i EU, etablerades en samverkansmodell mellan länets samtliga femton kommuner och en gemensam organisation, AC-Net, bildades för att driva det regionala bredbandsnätet. Genom att samla länets kommuner och etablera en tydlig samverkansstruktur har Västerbotten, med stöd från EU, på ett effektivt sätt kunnat bygga ut bredbandsnätet.

Idag har norra Sverige en relativt väl utbyggd digital infrastruktur men stora skillnader kvarstår fortfarande mellan kommuner samt mellan tätorter och glesbygd och det finns fortfarande vita fläckar på bredbandskartan där marknadskrafter inte räcker till för utbyggnad. För att hela norra Sverige ska kunna växa och utvecklas krävs att alla kommuner erbjuder sina invånare likvärdiga möjligheter att bo och arbeta, oavsett var de befinner sig. Samtidigt leder den snabba digitaliseringen till stora förändringar i näringslivet och offentlig sektor, där tillgång till stabila nätverk, effektiv datahantering och smidig informationsdelning blir allt viktigare. För att möta dessa behov krävs ytterligare investeringar i bredbandsinfrastruktur. Genom att ge fler tillgång till snabb och pålitlig uppkoppling skapas därmed bättre förutsättningar för en hållbar regional tillväxt.

Bättre nyttjande av digitaliseringens möjligheter

Bättre digital infrastruktur ökar förutsättningarna för samhället att dra nytta av digitaliseringens möjligheter, vilket kan innebära allt från att höja produktiviteten hos tillverkningsindustrin, förbättra tillgången till både offentliga och kommersiella tjänster, minska miljöpåverkan, till att underlätta för distansstudier. Digitaliseringen bidrar också till att minska avstånden till större globala marknader samtidigt som det underlättar kunskapsdelning och innovationskapande. Därmed är det viktigt att både offentliga och privata aktörer, särskilt i glesbefolkade områden, tillvaratar dessa möjligheter. I norra Sverige har sammanhållningspolitiken varit viktig för att höja kunskapsnivån om digitaliseringens möjligheter och bidra till att såväl näringsliv, offentlig sektor och civilsamhälle är med i denna utveckling.

För att möta invånarnas behov och säkerställa en hållbar leverans av välfärdstjänster, trots minskade resurser till följd av demografiska förändringar, är digital kompetens en viktig faktor. **Välfärdsteknologi i omsorgen** var ett socialfondsprojekt som genomfördes mellan 2020 och 2022, med syftet att stärka personalens förmåga att hantera de digitala verktyg som blir allt viktigare inom vård och omsorg. Projektet drevs av **Akademi Norr**, ett samarbete mellan tolv inlandskommuner inom Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland som utmärker sig för att vara extremt glesbefolkade områden med begränsad administrativ kapacitet till följd av små lokala skattebaser och en åldrande befolkning. Fokus för projektet låg både på omsorgspersonalens digitala kompetens och på deltagande organisationers kapacitet att integrera ny teknik och digitala arbetssätt. Som en del i projektet utvecklades en digital lärplattform samt webbutbildningar för att stärka medarbetarnas digitala färdigheter och sammanlagt under projektperioden utbildades 1013 medarbetare. Denna typ av insatser, som syftar till att utnyttja digitaliseringens möjligheter och etablera distansoberoende samverkan, är avgörande för att upprätthålla välfärdstjänster i områden där stat och myndigheter successivt har flyttat samhällsservicen från mindre orter.

Stöd från EU:s strukturfonder har också varit viktigt för att stärka företagens förmåga att använda digital teknik och dra nytta av digitaliseringen i sina verksamhets- och affärsmodeller. Ett exempel på en aktör som arbetar med dessa frågor är **Bron Innovation**, ett IT-kluster i Västernorrland som arbetar för att främja digital utveckling både hos företag och offentlig sektor. Med stöd från EU har klustret drivit flera utvecklingsprojekt och skapat innovativa samarbetsmiljöer och idag fungerar Bron Innovation som en samverkansplattform där företag, offentlig sektor och akademi möts.

Ett exempel på lokala satsningar där Bron Innovation haft en ledande roll är projektet **Digibyggt Västernorrland** som fokuserade på digitalisering inom jord- och skogsbruk. Landsbygdsföretag använder generellt sett IT i mindre utsträckning än andra branscher, särskilt inom produktion, produktutveckling, automatisering och nya affärsmodeller. Därför syftade projektet till att stärka landsbygdsföretagets förutsättningar för långsiktig hållbar tillväxt genom ökad digitalisering. Inom projektet genomfördes bland annat behovskartläggningar med särskilt fokus på mikro- och småföretag samt riktade insatser för att stärka företagsfrämjande aktörers kompetens, så att de bättre kan stödja landsbygdsföretag i att utnyttja digitaliseringens möjligheter.

Detta är bara några exempel på hur sammanhållningspolitiken bidrar till att fler aktörer i norra Sverige drar nytta av digitaliseringens möjligheter. Genom samordnade insatser och kunskapsdelning har en stabil grund lagts för digital omställning i hela norra Sverige. Denna digitala utveckling bidrar också till EU:s övergripande mål om en mer konkurrenskraftig och digital ekonomi.

Europaforum Norra Sverige (EFNS)

Mars 2025

Trots stora framsteg inom digitaliseringen återstår samtidigt mycket arbete, bland annat inom cybersäkerhet. Med ett försämrat säkerhetsläge och en ökande mängd cyberangrepp hotas både offentliga och privata aktörer. Samtidigt sker digitaliseringen i snabb takt, och det är viktigt att norra Sverige håller jämna steg med denna utveckling.

3. Stärkt innovationskapacitet och utveckling av nya nischer

Norra Sveriges glesa befolkning och långa avstånd har historiskt sett begränsat kunskapsutbyte och innovationskapaciteten. Även om digitaliseringen har möjliggjort mer distansoberoende samverkan, är tillgången till stödsystem och innovationsmiljöer fortfarande begränsad i glesbefolkade områden. Detta hämmar både uppstarten av nya innovativa företag, forskning och utveckling i små och medelstora företag, samt möjligheterna för aktörer från olika branscher och sektorer att utbyta idéer och inleda samarbeten. Den snabba tekniska utvecklingen och globaliseringen ställer också höga krav på innovation och förnyelse för att företag och samhällen ska förbli konkurrenskraftiga. Därtill ökar behovet av innovativa lösningar för att möta olika samhällsutmaningar.

För norra Sverige har sammanhållningspolitiken varit avgörande för att öka innovationskapaciteten och förmågan att tillvarata tillväxtpotential. Genom regionala strategier för smart specialisering har unika styrkor och förutsättningar – såsom naturresurser, avancerad infrastruktur och specifik kompetens – använts för att utveckla nya nischer och affärsområden. Detta har också bidragit till mer attraktiva miljöer för investeringar och forskning samt för att människor ska vilja bo och arbeta i regionen.

Innovation utifrån platsens förutsättningar

Norra Sverige har gjort betydande satsningar för att etablera testbäddar inom olika sektorer. Dessa testbäddar fungerar som unika miljöer där nya idéer, produkter och tjänster kan utvecklas, testas och demonstreras i en verklighetsnära kontext. Utvecklingen av testbäddar i arktiskt klimat såsom biltestnäringen och inom **rymdbranschen** är exempel på hur regionens specifika förutsättningar kunnat nyttjas. Den rymdbas som finns utanför Kiruna med infrastruktur för satellituppskjutning innebär en unik möjlighet för norra Sverige och Europa och flera satsningar har därför skett för att främja utvecklingen av rymdsektorn och göra rymdbasen till en strategisk tillgång för hela EU. Genom stöd från EU:s strukturfonder har samarbete mellan akademi, industri och innovationsfrämjande aktörer bidragit till att utveckla ett innovationsekosystem kring rymden och till en attraktiv plats för investeringar, forskning och teknikutveckling. Satsningarna har lett till att flera rymdbolag har etablerats i regionen och att befintliga företag har kunnat växa. Den globala rymdsektorn förväntas växa kraftigt, vilket innebär stora möjligheter för fortsatt utveckling av rymdindustrin i norra Sverige. Den befintliga infrastrukturen och kunnandet i regionen kan också spela en viktig roll för att stärka EU:s förmåga att möta den ökande konkurrensen och den växande konfliktpotentialen i rymden.

Tittar vi närmare på **biltestnäringen** i Norrbottens inland kan vi se att den sedan 1990-talet haft en stadig tillväxt. Idag omsätts över en miljard kronor per år. EU:s strukturfonder har bidragit till denna utveckling genom att stödja olika projekt som har främjat testbäddar, teknikutveckling och samverkan mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor. Med bland annat många tyska bilmärken som kunder är biltestnäringen ett tydligt exempel på hur europeiska värdekedjor inom bilindustrin är kopplade till norra Sverige, där platsens specifika förutsättningar bidrar till utvecklingen av bilindustrin för

framtidens behov. Biltestnäringen är också ett genuint exempel på smart specialisering för att i extrema förutsättningar avseende glesbygd och vinterklimat göra det till en tillgång för hela Europa.

Det är stor skillnad mellan befolkningsrika regioner med många konkurrerande flygplatser och regionerna i norra Sverige, där tillgången till en lokal flygplats kan vara avgörande. Tidigare möjligheter att med stöd från EU:s strukturfonder investera i flygplatsinfrastruktur i norra Sverige har därför spelat en viktig roll i att öka antalet resenärer från den globala fordonsindustrin. Detta har i sin tur stärkt förutsättningarna för både turism och andra näringar där biltestnäringen har haft en väldigt positiv inverkan på den lokala ekonomin. Detta gäller i synnerhet hotellnäringen och dagligvaruhandeln, då många internationella gäster vistas i testkommunerna under vintersäsongen och behöver boende, livsmedel och annan service. Denna utveckling innebär att besöksnäringen varje år genererar omkring 100 000 gästnätter i berörda inlandskommuner.

Naturresurser bidrar till utvecklingen av en mer kunskapsbaserad ekonomi

I norra Sverige finns en omfattande specialisering inom skogs-, trä- och pappersindustrin. Inom denna industri krävs att nya produkter och processer utvecklas för att förbättra förädlingsvärdet. Över tid har ett stort antal organisationer i regionerna genomfört EU-finansierade projekt inom bioekonomi, med fokus på forskning, utveckling och innovation i syfte att effektivisera och förnya användningen av skogens resurser. Genom att stödja forskning och utveckling inom skoglig bioekonomi har man kunnat maximera värdet av den skogliga råvaran och skapa nya arbetstillfällen. Samtidigt har man bidragit till att minska regionens klimatpåverkan och stärka dess roll som en föregångare inom hållbar utveckling.

Ett exempel på hur EU-stöd har bidragit till uppbyggnaden av kluster och testmiljöer inom bioekonomiområdet är etableringen av **Processum Biorefinery Cluster** utanför Örnsköldsvik. Med rötterna i kemiverksamhet baserad på etanol från massafabriker har platsen utvecklats till att idag utgöra ett världsledande kluster för utveckling och kommersialisering av bioraffinaderiprocesser, gröna produkter, kemikalier och material. Utvecklingen har skett stegvis, från massafabrik till bioraffinaderi, och vidare till att bygga upp en pilotpark med utrustning för att skala upp lovande idéer inom bioraffinaderi. Med bland annat stöd från EU:s strukturfonder har klustret stärkts genom FoU-projekt inom industriell bioteknik, energiprocesser, gröna kemikalier, förädling av restströmmar och utveckling av affärsmodeller.

Idag är Processum Biorefinery Cluster en viktig nod för att förädla restströmmar från skogsnäringen och andra sektorer till nya innovativa produkter, vilket är en viktig del i den gröna omställningen. Genom att bygga upp kluster inom bioekonomiområdet har man skapat en kritisk massa av kompetens och resurser som gör regionen mer attraktiv för forskare och företag, vilket i sin tur har lett till ökad innovation och stärkt konkurrenskraft. Exemplet visar även hur sammanhållningspolitiken kan ge mod och kraft att utnyttja nya möjligheter baserade på traditionella näringar. Satsningar sker idag bland annat på att minska beroendet av fossila bränslen inom flygsektorn samt för att utveckla prototyper för gröna batterier som nyttjar biomassa istället för fossila grundämnen och giftiga föreningar. På så sätt kan lokala lösningar, såsom batteriprojektet, potentiellt sett bidra till att uppnå EU:s mål om strategisk autonomi och säkrade värdekedjor.

Andra exempel på verksamheter som utvecklats genom EU-stöd är norra Sveriges viktiga träindustri som sågverk och snickerier. Det är företag som med lokal förankring och har stor betydelse för arbetstillfällen på mindre orter. Genom gemensamma utvecklingsinsatser via plattformar som **Träbransch norr** med cirka 200 medlemsföretag har även mindre företag ökat sin konkurrenskraft. Även företag som förser hela skogsbruket med tekniska lösningar har utvecklats genom EU-stöd, bland annat genom deras gemensamma klusterbildning **Skogstekniska klustret**.

Process IT Innovations är ytterligare ett exempel på kapacitetsbyggnad och utveckling av ett regionalt system. Genom samverkan mellan flera kommuner, regionala företrädare, näringslivet samt Luleå tekniska universitet och Umeå Universitet, skapades en modell som kopplar samman ny teknik med traditionella styrkeområden. Stöd från EU:s strukturfonder och andra EU-instrument har varit viktiga för att kunna växla upp detta initiativ med satsningar för forskning, utveckling och innovation som främjar den digitala transformationen och näringslivets klimatomställning. Syftet är att använda den kunskap och utveckling som finns inom regionens starka processindustrier för att ta fram nya lösningar och överföra dem till andra sektorer och användningsområden. Detta sker genom utvecklingsprojekt där industrin samarbetar med mindre företag och akademien. Genom dessa samarbeten stärker stora företags teknik och kunskap mindre aktörers möjligheter att vidareutveckla och anpassa lösningar till nya produkter, tjänster och affärsmöjligheter. Samtidigt får de traditionella industrierna tillgång till innovationer och ledande forskning, som de kan implementera i sina processer för att behålla sin globala konkurrenskraft och ligga i teknikens framkant. Process IT Innovations har bidragit till en rad företagssatsningar och ledande forskningsprojekt inom EU, där applikationer från dessa projekt idag används runtom i Europa.

Kapacitetsbyggande för att nyttiggöra idéer och forskningsresultat

Med konkurrenskraftiga offentliga innovationsmiljöer i framför allt universitet och universitetssjukhus är Life Science ett starkt kunskapsområde i Västerbotten. För att bättre kunna tillvarata den kunskapstillgång som dessa institutioner erbjuder har långsiktiga satsningar genomförts för att utveckla ett stödsystem som fångar upp, vidareutvecklar och kommersialiserar nya idéer och forskningsresultat.

Två aktörer som tillsammans utgör en viktig del av stödsystemet och som idag erbjuder en gemensam plattform för att utveckla forskning och affärer är **Support Office for Life Science and Health (SOLH)** och **Umeå Biotech Incubator (UBI)**. För båda dessa aktörer har sammanhållningspolitiken varit en viktig möjliggörare för utveckla av stödsystemet. Exempelvis har Umeå Biotech Incubator (UBI), med stöd från EU, bidragit till ökad kommersialisering av forskningsresultat och idéer med högt kunskapsinnehåll genom att bland annat erbjuda labbutrustning, coaching, mentorskap och stöd i att hitta investerare. Idag är UBI en nyckelaktör inom life science-sektorn och rankades 2024 som en av Europas bästa start-up-hubbar av Financial Times. Inkubatorn har bidragit till att skapa flera framgångsrika företag och har tillsammans med det övriga stödsystemet varit viktiga för Life Science-tillväxten i Umeå där antalet arbetstillfällen mellan 2017 och 2021 ökade med 17 procent per år samtidigt som bolagens omsättning steg med 13 procent per år – siffror som enbart räknar bolagen med huvudkontor i staden.

Utvecklingen av stödsystemet inom Life Science är ett tydligt exempel på betydelsen av EU:s sammanhållningspolitik för att främja samverkan mellan akademi, vård och näringsliv, samt för att identifiera behov och idéer som kan vidareutvecklas till innovationer med potential att förbättra människors hälsa. För norra Sverige innebär sektorns stadiga tillväxt viktiga arbetstillfällen och högutbildad arbetskraft men i slutändan drar hela världen nytta av de innovationer som skapas.

Spelbranschen i norra Sverige – en växande innovationsmotor

Spelbranschen i norra Sverige är en av regionens snabbast växande branscher och fungerar inte bara som underhållning utan också som en drivkraft för innovation inom teknik, berättande och design. Genom ett samarbete mellan kuststäderna Umeå, Skellefteå, Piteå, Boden och Luleå har den

Europaforum Norra Sverige (EFNS)

Mars 2025

gemensamma plattformen **Arctic Game** kunnat etableras för att skapa en bas för framgångsrikt spelskapande i norra Sverige. Arctic Game utgör idag norra Europas snabbast växande spelkluster och sammanhållningspolitiken har spelat en central roll för denna utveckling. Med stöd från EU har mötesplatser och innovativa miljöer kunnat utvecklas, unga bolag har kunnat erbjudas stöd för att hitta kapital och utveckla sina affärsidéer. Satsningar har även skett för att introducera små- och medelstora industriföretag för avancerad spelteknik för att på så sätt stärka deras innovationsförmåga och hjälpa dem utveckla nya teknologier och tjänster.

Dessa exempel visar hur långsiktiga satsningar på regionala innovationssystem, affärsnätverk och kluster inom områden med komparativa fördelar har stärkt norra Sveriges konkurrenskraft, diversifierat ekonomin och integrerat regionen djupare i europeiska värdekedjor. På så sätt bidrar utvecklingen i norra Sverige även till EU:s övergripande mål om ökad innovations- och konkurrenskraft.

Trots utmaningar som bristande kritisk massa, otillräcklig infrastruktur och ett råvaruberoende näringsliv, har samverkan mellan industri, akademi och samhälle över tid lyckats omvandla många hinder till möjligheter. Digitaliseringens framsteg har även möjliggjort ett mer distansoberoende innovationsstöd som kan nå avlägsna delar av regionen. Samtidigt kvarstår flera strukturella utmaningar, och för att möta dessa samt frigöra norra Sveriges fulla innovationspotential krävs fortsatt satsning på forskning, innovation och kompetensutveckling. På så sätt kan norra Sverige fortsätta att utvecklas starkt i framtiden.

4. Kapacitetsbyggande och samverkan för ökad konkurrenskraft och resurseffektivitet

Det tar tid att åstadkomma strukturförändringar och bygga kapacitet. Detta är särskilt sant i norra Sverige där långa avstånd och glesbefolkade områden gör det svårare för kluster och innovationsekosystem att utvecklas på naturlig väg, då den kritiska massan av företag ofta är begränsad. Dessutom är tillgången till kapital lägre än i många tätbefolkade områden, vilket är en viktig förutsättning för att företag ska kunna starta och växa samt för kommersialisering av innovativa idéer.

Genom långsiktigt arbete med stöd från EU:s strukturfonder har norra Sverige kunnat mobilisera lokala och regionala aktörer för att utveckla innovations- och företagsfrämjande system samt genomföra riktade insatser för att hjälpa företag att växa och utvecklas.

Anpassat stöd för grön och digital tillväxt hos regionens företag

Företag i norra Sverige har bland annat fått stöd inom affärsutveckling, marknadsföring, digitalisering och tillgång till teknisk utrustning. Detta har bidragit till ökad konkurrenskraft och en mer hållbar verksamhet, då företag har kunnat anpassa och utveckla sina processer i linje med EU:s ambitiösa mål för en grön och digital omställning. Insatserna har också haft ett tydligt fokus på att främja entreprenörskap.

Ett tydligt exempel på tillväxtfrämjande satsningar är regionalfondsprojektet **Smart Industriell Modernisering i Mittregionen (SIMMITT)**, som genomfördes i Jämtland Härjedalen och Västernorrland mellan 2021 och 2023. Målet var att stärka konkurrenskraften hos industriföretag, särskilt små och medelstora tillverkande företag, genom riktade insatser direkt i verksamheterna. Fokus låg på att skapa förutsättningar för förnyelse och omställning i linje med den svenska nyindustrialiseringsstrategin.

Europaforum Norra Sverige (EFNS)

Mars 2025

Under projektperioden deltog sammanlagt 125 små och medelstora företag i olika insatser för att öka deras effektivitet, automatisering och digitalisering samt för att anpassa deras produkter, tjänster och affärsmodeller. Enligt företagens egna uppgifter ledde projektets insatser till investeringar motsvarande 8–10 gånger projektets budget. Under pandemin kunde också delar av projektet anpassas för att omfatta kompetensutveckling, vilket gav företagen ytterligare stöd i en utmanande tid.

Smart och långsiktig samverkan skapar förutsättningar för tillväxt

Norra Sveriges gleshet innebär att många samhällen har helt andra förutsättningar än de som gäller för täta miljöer. I städer uppstår agglomerationsfördelar av att företag och konsumenter koncentreras inom ett givet geografiskt område. Fördelarna uppstår bland annat genom tätare arbetsmarknader, större utbud av kvalificerad arbetskraft samt goda förutsättningar för att dela resurser och idéer. Glesheten ger däremot små lokala skattebaser, högre enhetskostnader för tillhandahållande av offentlig service och begränsad administrativ kapacitet, samt utspridda orter som leder till små isolerade lokala arbetsmarknader. På grund av dessa faktorer saknar många mindre aktörer i norra Sverige förmåga att själva genomföra utvecklingsinsatser som ofta är tids- och resurskrävande. EU:s strukturfonder har därför varit en viktig möjliggörare för projekt där mindre aktörer samverkat för en mer effektiv resursanvändning och för att växla upp befintliga medel.

Ett bra exempel på samarbete finns hos **Region 10**, en frivillig sammanslutning av tio inlandskommuner i Västerbotten och Norrbotten. Med många delade utmaningar och begränsade kommunala resurser för att stödja företag har EU-stöd möjliggjort satsningar för att stärka samarbetet mellan kommunernas näringslivsenheter för att skapa direkt nytta för företagen. Bland annat har nya modeller utvecklats för samverkan mellan kommuner och företagsfrämjare och företag har kunnat erbjudas konkret, behovsanpassat stöd. Företag har bland annat fått hjälp med ägarskiftesprocesser, stöd för att bli mer attraktiva som arbetsgivare samt för att nå ut till nya marknader med hjälp av digitala lösningar. Projekten har möjliggjort för kommunerna att fungera som en enhetlig näringslivsenhet där resurser delas inom hela Region 10.

Ett annat tydligt exempel på smart samverkan och långsiktigt kapacitetsbyggande finns i företagsutvecklingsbolaget och inkubatorn **BizMaker** i Västernorrland. Med stöd från EU:s strukturfonder har en effektiv samverkan utvecklats mellan olika aktörer. Från att ha varit en lokal inkubator i Sundsvall är BizMaker idag en regional plattform som omfattar alla Västernorrlands kommuner. Idag fungerar de som inkubator, Science park och som länets etableringsfrämjande aktör där Bizmaker driver arbetet med att attrahera internationella etableringar till länet och skapa affärsmöjligheter inom den gröna omställningen.

Sedan 2023 är BizMaker basfinansierat av länets kommuner och region, vilket visar hur EU-stödet har bidragit till att skapa en långsiktigt hållbar funktion som inte är beroende av projektmedel. Organisationen kan idag presentera en rad framgångsrika nya företag och vidareutvecklade verksamheter som ett resultat av sitt arbete. För 2023 gav den offentliga finansieringen av BizMaker en avkastning på 17 gånger investerade belopp i form av skatteintäkter, vilket tydligt visar på värdet av denna samverkansmodell.

Satsningar på besöksnäring ger mer än bara gästnätter

Tittar vi närmare på de satsningar som kunnat genomföras inom besöksnäringen i norra Sverige så kan vi se hur näringen utvecklats till att bli en nyckelspelare för att skapa livskraftiga regioner. Besöksnäringen har gett nytt liv till bygder som kämpat med nedläggningar, minskad service och

Europaforum Norra Sverige (EFNS)

Mars 2025

utflyttning. Den bidrar till att stärka platsens attraktivitet vilket stimulerar människor att stanna kvar i regionen samt för att locka inflyttare, vilket är avgörande för norra Sveriges utmaningar med kompetensförsörjning inom såväl näringsliv som offentlig sektor. Näringen lockar även kvinnor och ungdomar, grupper som historiskt har varit svåra att behålla i norra Sverige, och erbjuder många instegsjobb som är viktiga för individers etablering på arbetsmarknaden. Samtidigt finns utmaningar, som risken för "överturism" som kan belasta lokala natur- och kulturmiljöer samt skapa missnöje bland invånare. För att hantera detta behövs kunskap om turismens volymer och påverkan, både lokalt och regionalt.

Ett framgångsrikt exempel är **Höga Kusten**, som genomgått en omvälvande och positiv utveckling. Mellan 2010 och 2019 ökade antalet gästnätter med 59 procent, vilket gör området till en av Sveriges snabbast växande destinationer. Stöd från EU har spelat en viktig roll för denna utveckling som byggt på strategiskt samarbete och investeringar i fysisk infrastruktur såsom vandringsleder samt riktade företagsinsatser för att förbättra reseupplevelser. En framgångsrik destinationsutveckling kräver samverkan, förståelse och engagemang mellan olika intressenter. Därför har Höga Kusten, genom EU-projekt i samarbete med relevanta intressenter, undersökt olika vägar för att utveckla destinationen och hur ansvaret bör fördelas mellan offentliga och privata aktörer. På så sätt har en samverkansmodell kunnat utvecklas för en långsiktig och hållbar tillväxt.

I Jämtland Härjedalen är besöksnäringen en basnäring som har ökat sin omsättning varje år sedan 2013, förutom under pandemiåret 2020. Siffror från 2022 visar hela 110 000 gästbäddar och 11 miljoner gästnätter i en region med endast 130 000 invånare vilket gör det tydligt vilken betydelse näringen har för regionen. **Besöksnäringens roll för regional utveckling 2.0** var ett regionalfondsprojekt som pågick mellan 2021-2023 och som fokuserade på att kartlägga bland annat näringens omfattning, skatteintäkter och sysselsättning, samt hur fritidshus används av personer bosatta utanför länet. Projektet undersökte också behov och framtidsplaner hos företagare samt erbjöd stöd för att utveckla affärsmodeller och testa idéer för att på ett hållbart sätt fortsätta kunna bjuda in besökare till att njuta av natur och kulturarv. En viktig del av projektet var utvecklingen av Jämtlandsmodellen, ett verktyg för att bättre kommunicera de värden besöksnäringen skapar samt dess betydelse för invånare att kunna fortsätta att verka och leva i länet. Genom att belysa såväl den ekonomiska betydelsen som mjuka värden såsom levande bygder, tradition, gemenskap och stolthet kan både invånare och beslutsfattare ges bättre kunskapsunderlag för den framtida utvecklingen av besöksnäringen och regionen som helhet.

5. Kompetensförsörjning och sysselsättning för en hållbar arbetsmarknad

Norra Sverige står idag inför betydande utmaningar när det gäller kompetensförsörjning i både privat och offentlig sektor. Utmaningar till följd av en åldrande befolkning, gles befolkningsstruktur, långa avstånd till utbildningsinstitutioner samt utflyttning får konsekvenser både för försörjningsbördan hos den arbetande befolkningen och för utsikterna att tillfredsställa arbetskraftsbehovet. Dessutom ställer den pågående digitaliseringen och gröna omställningen nya kompetenskrav. Samtliga branscher och verksamheter – som exempelvis gruvindustri, energi, besöksnäring, och välfärdssektorn behöver ständigt kompetensutveckla sina anställda för att kunna möta framtidens utmaningar. Den tillväxt som sker på många håll i norra Sverige innebär också att det blir allt tuffare konkurrens för att hitta kvalificerad arbetskraft. Kompetensförsörjning har därför blivit en av de stora knäckfrågorna för att klara samhällsomvandlingen.

Europaforum Norra Sverige (EFNS)

Mars 2025

Med stöd från EU:s strukturfonder har satsningar bland annat kunnat genomföras på integration av nyanlända och utrikesfödda, kompetensutveckling och framtagande av utbildningar för att möta arbetsmarknadens behov. Insatserna har inte bara riktats till individer utan även bidragit till nya samarbeten och modeller som stärker möjligheterna till livslångt lärande och utveckling för människor, företag och organisationer. Detta har gjort dem för bättre rustade att möta kraven i en föränderlig arbetsmarknad och samhällsutveckling.

Ett exempel är den struktur av **lärcentrum** som byggdes upp mellan 2001 och 2006 vilket blev en viktig plattform för vuxnas lärande och implementerades i nästan alla kommuner. Genom satsningarna samordnades och utvecklades vuxenutbildning, distansutbildningar och yrkesutbildningar, vilket gjorde utbildningar tillgängliga för hela regionens befolkning. Detta ledde till en regionalisering av vuxenutbildningar och skapade en flexibel utbildningsstruktur med ökade möjligheter att anpassa utbildningar efter lokala och regionala kompetensbehov.

I **Piteå kommun** hittar vi exempel på sysselsättnings- och integrationsfrämjande insatser där kommunen med stöd från Socialfonden har kunnat genomföra projekt för att ge vuxna ukrainska medborgare, som befinner sig i kommunen genom massflyktsdirektivet, individanpassat lärande för att stärka deras position på arbetsmarknaden och främja social delaktighet. Genom EU-stödet har kommunen kunnat möjliggöra insatser för ukrainarna som inte annars hade varit möjliga, såsom svenskundervisning och arbetsmarknadsintegrerande insatser. Dessa insatser har varit viktiga för att dessa nya pitebor har kunnat bli en del av samhället och bidra till både arbetslivet och den sociala gemenskapen.

Ångemodellen är ett annat exempel på socialfondsprojekt om riktade sig till personer som står långt från arbetsmarknaden, till exempel på grund av långtidssjukskrivning eller funktionsnedsättning. Ångemodellen bygger på ett individanpassat arbetssätt, där varje deltagare får stöd utifrån sina specifika behov, samtidigt som det kräver ett nära samarbete mellan olika aktörer såsom kommunens utvecklingsenhet, socialtjänst, vuxenutbildning, näringslivskontor och Arbetsförmedlingen. Kortsiktigt syftade projektet till att föra individer närmare arbetsmarknaden, medan det långsiktiga målet var att utveckla en hållbar arbetsmodell som främjar inkludering och minskar fattigdom. Resultaten har varit positiva och modellen har sedan dess integrerats i Ånge kommuns ordinarie arbete samt inspirerat andra kommuner.

Från individfokus till ett strukturellt perspektiv

Den stora efterfrågan på kompetens i norra Sverige, kombinerat med den låga arbetslösheten, innebär att insatser som enbart riktar sig mot att integrera personer utanför arbetsmarknaden, eller kompetensutveckling av befintlig personal, inte kommer att räcka för att tillgodose behoven. Det krävs därför ett mer strukturellt tillvägagångssätt för att identifiera, attrahera, rekrytera och behålla arbetskraft. För att säkerställa en positiv samhällsutveckling i norra Sverige är det avgörande att regionens attraktionskraft ökar så att en mångfald av individer lockas att flytta till och bosätta sig i området. Detta är särskilt viktigt för att möta de pågående historiska etableringarna och investeringarna, samt för att hantera den generationsväxling som sker.

Det är mot denna bakgrund viktigt att den särskilda allokeringen till norra Sverige inom det nuvarande Socialfondsprogrammet (ESF+) möjliggör kapacitetsförstärkning av lokala och regionala strukturer och samverkansprojekt för att skapa kapacitet hos aktörer att arbeta med kompetensförsörjning. Detta kan bland annat innebära kartläggning av kompetenskrav inom näringsliv och offentlig sektor, utveckling av samarbeten mellan berörda branscher, utbildningsanordnare och myndigheter samt

Europaforum Norra Sverige (EFNS)

Mars 2025

insatser för att öka kommunernas förutsättningar att attrahera, rekrytera och behålla de kompetenser de behöver.

Ett exempel på ett sådant projekt med ett mer strukturellt fokus är det pågående socialfondsprojektet **Move up North**, som drivs av inlandskommunerna inom Region 10. Projektet syftar till att öka kapaciteten att ta emot inflyttare samt göra information om kommunerna i Region 10 mer tillgänglig för att visa vad de har att erbjuda potentiella nya invånare. Detta gynnar både de som redan bor och verkar i kommunerna och de som flyttar in. Konkreta insatser handlar bland annat om att möjliggöra en fungerande inflyttarservice i varje kommun som ger information om arbetsmarknaden, hjälper med myndighetsärenden, introducerar nyanlända till föreningsliv och mötesplatser, samt erbjuder stöd och lotsning till arbetsgivare. Liknande initiativ drivs på flera håll i norra Sverige med stöd från Socialfonden.

Under den pågående programperioden utgör även Fonden för en rättvis omställning en viktig resurs för att stärka regionens kompetensförsörjning. Ett exempel som finansieras av fonden är det pågående projektet **Yrkesvux för metallindustrin och den gröna omställningen** i Skellefteå. Projektet syftar till att möta kompetensbehovet inom metallindustrin och bidra till regionens gröna omställning. Stärkt samverkan mellan utbildningsanordnare och arbetsgivare ska säkerställa att utbildningarna bättre motsvarar arbetsmarknadens krav. Genom att utveckla nya utbildningar och moderna utbildningsmiljöer anpassade för hållbarhet och digitalisering är målet att skapa bättre förutsättningar för en konkurrenskraftig och hållbar industri i Västerbotten.

Möjligheterna att inom nuvarande programperiod genomföra kapacitetsstärkande insatser snarare än enbart direkta individfokuserade insatser är av stor betydelse för regionen. Utifrån de specifika utmaningarna i norra Sveriges glesa geografi och med hänsyn till aktuella utmaningar gällande kompetensförsörjning behöver nya tillvägagångssätt testas. Effekterna av dessa satsningar kommer dock att bli tydligare på längre sikt, eftersom många projekt fortfarande är under uppbyggnad. Bedömningen är dock att dessa insatser kommer att ge viktiga och långsiktiga effekter för norra Sverige, vilket understryker vikten av att dessa möjligheter fortsätter att utvecklas och stödjas över tid.

6. Gränsöverskridande samarbeten för att möta gemensamma utmaningar och möjligheter

Tidigare exempel i denna rapport visar på styrkan i satsningar som baserats på lokala och regionala förutsättningar, där kapacitet byggts från grunden och där aktörer mobiliserat kring gemensamma utmaningar och ambitioner. Med stöd från EU:s strukturfonder har norra Sverige även kunnat öka sitt samarbete över nationsgränser vilket i flera fall har visat sig vara avgörande för att hitta effektiva lösningar på gemensamma utmaningar. Genom att vara en del av ett större geografiskt sammanhang skapas också nya möjligheter för utveckling, innovation och kunskapsutbyte.

I norra Sverige har dessa samarbeten skapat synergieffekter mellan strukturfondernas regionala program och gränsöverskridande program (Interreg) samt med olika sektorsprogram. Förutom att främja gemensamma projekt över nationsgränser fungerar Interreg även som en språngbräda för att hitta internationella partners, vilket i sin tur stärker möjligheterna att delta i EU:s sektorsprogram där finansiering söks i konkurrens med aktörer från hela EU.

Gränslös innovation och gemensamma satsningar för tillväxt och säkerhet

Swedish Lapland är en samverkansplattform som representerar besöksnäringen i Sveriges del av Arktis, en region med en unik natur och kultur och som också är en del av Sápmi, det traditionella

Europaforum Norra Sverige (EFNS)

Mars 2025

bosättningsområdet för den samiska urbefolkningen. EU:s strukturfonder har spelat en avgörande roll i att möjliggöra för små turismaktörer med begränsade resurser, såsom samiska entreprenörer, att utveckla strukturerad samverkan och gemensamma samarbetsmodeller. Detta har lett till etableringen av samverkansplattformen Swedish Lapland samt gjort det möjligt för skapandet av besöksnäringsspaket med ökad global synlighet. Detta är ett tydligt exempel på hur sammanhållningspolitiken bidrar till att hantera utmaningar kopplade till begränsad kapitaltillgång i glesbefolkade områden och inom branscher som ofta upplevs som osäkra av investerare.

Idag vidareutvecklas samarbetet bland annat genom Interreg-projekt i samverkan med aktörer i norra Norge och norra Finland. Ett exempel är Interreg-projektet **Arctic Europe Tourism Cluster** som är ett gränsöverskridande samarbete för att stärka det europeiska Arktis position på den internationella resekartan. Målet är att utveckla en mer motståndskraftig och regenerativ turism, anpassa näringen till snabba förändringar och skapa fördelar för turistnäringen, lokalsamhället och besökarna.

Stöd via Interreg har också spelat en viktig roll för etableringen och utvecklingen av **Green Flyway**, en internationell testarena för elektrisk elektriska flygplan och drönare som är knuten till en luftrumskorridor mellan Trondheim och Røros i Norge och Sveg och Östersund i Jämtland. Med få flygrörelser i luftrummet erbjuder Green Flyway en unik testmiljö med vidsträckta fjäll, ett utmanande vinterklimat och möjligheten att genomföra tester i internationellt luftrum. Utvecklingen av Green Flyway har skapat möjligheter att testa och implementera drönartjänster och infrastruktur för framtidens luftfart samt demonstrera luftrums- och transportlösningar för gods och personer i syfte att främja utvecklingen och omställningen inom flygsektorn.

Även **Kvarkenrådet**, ett nordiskt gränsregionalt samarbetsforum mellan Västerbotten, Västernorrland samt de tre österbottniska landskapen i Finland, har genomfört projekt med stöd från Interreg och med fokus på elflyg samt andra transportslag. I projektet **FAIR** utredes bland annat rutter för eldrivna regionala flygturer i Kvarkenregionen samt koncept och affärsmodeller för att stödja en tidig implementering av regionala elflyg. FAIR-projektet är ett bra exempel på åtgärder som vidtas idag med sikte på framtiden. Redan nu finns ett starkt samarbete mellan regionerna i Kvarkenområdet, och det finns ett behov av att ytterligare förbättra de öst-västliga förbindelserna. De historiskt stora satsningarna inom industrin i norra Sverige har lett till en ökad efterfrågan på tillgänglighet, både för företag, arbetstagare och regionens invånare. Ett fungerande regionalt elflygsnät kan bidra till att möta en del av denna efterfrågan.

Kvarkenrådet genomför också satsningar med fokus på att utveckla logistik- och transportkorridorer mot bakgrund av det försämrade säkerhetsläget och den snabba omställningen inom industrin i norra Sverige och det europeiska Arktis. Det pågående Interregprojektet **New North - Transport, Logistics and Security of Supply**, samlar svenska, finska och norska aktörer i syfte att stärka samarbetet och säkerställa att gränsöverskridande transportkedjor är säkra och hållbara även i framtiden.

Genom samverkan över gränser har fjällräddning och katastrofberedskap stärkts, vilket har lett till bättre krishantering och ökad säkerhet i det europeiska Arktis. **Gränsöverbyggande Samverkan för Säkerhet (GSS)** var ett Interreg-projekt mellan 2010 och 2013 med fokus på krishantering och säkerhet i svenska och norska gränsbygder. Projektet leddes av Mittuniversitetet och Høgskolen i Nord-Trøndelag, i samverkan med myndigheter, räddningstjänst och elbolag. Syftet var att stärka samarbetet över gränsen för att öka säkerheten, förbättra krishanteringsförmågan och skydda liv, miljö och ekonomiska tillgångar samt göra gränsregionen mer attraktiv genom förbättrad säkerhet. Interreg-projekt **Fjällräddning II** ökade kunskaper hos fjällräddningsteam genom utbildning och bättre kunskaper om lokala förhållanden, både i svenska och i norska områden. I projektet testades även teknisk utrustning som gör det möjligt för personer på båda sidor om gränsen att höra alla rop

Europaforum Norra Sverige (EFNS)

Mars 2025

på hjälp. Därmed kan hjälpanropet överlämnas till den räddningstjänst som befinner sig närmast, oavsett vilket land det kommer ifrån. Sammantaget bidrog projektet till en förbättrad gränsöverskridande samverkan vid räddningsinsatser i fjällmiljö.

Från lokal kapacitetsbyggnad till excellens

Stöd genom EU:s strukturfonder, såväl via regionala program som Interreg-program, har möjliggjort för aktörer i norra Sverige att bygga kapacitet och förmågor och utveckla samarbeten över landsgränser. Detta har varit viktigt för att kunna delta i projekt som finansieras av EU:s ramprogram för forskning och innovation, Horisont, samt andra sektorsprogram som ställer höga krav på sökande. Deltagande i dessa sektorsprogram har gjort aktörer i norra Sverige kunnat delta i internationella forsknings- och företagssamarbeten och dra nytta av den senaste kunskapen. Detta har lett till utveckling av nya produkter och tjänster som kan konkurrera på både nationella och internationella marknader. Deltagande i dessa program har också bidragit till att regionala aktörer kunnat bygga starka internationella nätverk och samarbeten som skapar mervärden både för regionen och internationella partners samtidigt som de främjar kulturell förståelse och nya möjligheter för forsknings- och utvecklingsprojekt.

Processum Biorefinery Cluster som lyftes i tidigare kapitel är ett exempel av flera på hur långsiktigt arbete utifrån lokala förutsättningar kan skapa världsledande innovationsmiljöer som bidrar till att möta europeiska utmaningar. Genom lokal och regional kapacitetsuppbyggnad har klustret över tid byggt upp en förmåga för att delta i såväl gränsöverskridande Interreg-projekt som Horisont-projekt. Inom det pågående Interreg-projektet **GreenBattery** som nämnts tidigare utvecklar Processum tillsammans med partners i Finland en prototyp av ett biobaserat batteri, där restprodukter från skogsindustrin ersätter fossila grundämnen och giftiga föreningar. De koordinerar även det Horisont-finansierade projektet **ALFAFUELS**, där flera europeiska universitet och forskningsinstitut ingår, som syftar till att minska flygsektorns fossilberoende genom en ny innovativ produktionsteknik. Projektet har potential att spela en central roll i utfasningen av fossila bränslen inom luftfarten genom att möjliggöra skalbar produktion av hållbara flygbränslen.

TRIWA LIFE är ytterligare ett exempel på gränsöverskridande samverkan, där svenska och finska aktörer samarbetar för att återställa våtmarker och tillrinningsområden i Torne älv som utgör gränsen mellan Finland och Sverige över 19 mil. Sedan slutet av 1990-talet har de regionala myndigheterna i norra Sverige och norra Finland samarbetat inom olika projekt som rör vattenförvaltningsfrågor i Torneälvens avrinningsområde. Detta samarbete har främst fokuserat på att jämföra metoder för att harmonisera principer kring bland annat övervakning, klassificering av vattenförekomster samt fältinventering av miljöpåverkan.

En betydande del av samarbetet har skett inom ramen för en serie Interreg-projekt det sista projektet bland annat resulterade i ett konkret program för restaureringsåtgärder. År 2020 inleddes en ansökan till EU:s LIFE-program för att genomföra de föreslagna restaureringsåtgärderna. Ansökan beviljades, och projektet startade i mars 2023. Det kommer att pågå i sju år och blir den mest omfattande restaureringen av vattenmiljöer hittills i Europa. Målet är att motverka de negativa miljöeffekterna av tidigare timmerflottning och infrastrukturutbyggnad, vilket förväntas leda till en förbättrad vattenmiljö och ökad biologisk mångfald i regionen. Utöver miljöförbättringar skapar projektet förutsättningar för en växande ekoturism och stärker samarbetet mellan Sverige och Finland.

Detta är bara några exempel på hur EU:s sammanhållningspolitik bidrar till att bryta ner administrativa gränser och främja samverkan mellan regioner och aktörer i olika delar av Europa för att tillsammans möta gemensamma utmaningar på ett effektivt sätt.

7. Avslutande reflektioner

Denna rapport visar tydliga exempel på norra Sveriges utvecklingsresa inom en rad olika områden som möjliggjorts genom långsiktiga investeringar anpassade efter regionernas specifika utmaningar och förutsättningar. Listan kan göras långt mycket längre än i denna rapport men tydligt är att denna utveckling med stöd från EU inte bara har varit avgörande för tillväxten i norra Sverige, den har även bidragit till att skapa viktiga mervärden för Sverige och för EU som helhet.

Sammanhållningspolitiken har även gjort att mindre organisationer, kommuner och aktörer med liten institutionell kapacitet getts incitament att placera sig i större sammanhang, samarbeta och ta sig an EU:s målsättningar. På så sätt har kommuner och regioner länkats samman med det europeiska projektet, vilket gett EU ökad legitimitet på lokal och regional nivå. Kombinationen av finansiellt stöd med strategisk styrning mot förnyelse och nya samarbeten gör därmed att regionerna kan utveckla sin ekonomiska struktur samtidigt som de bidrar till EU:s gemensamma prioriteringar.

Norra Sveriges utmaning är – utöver långa avstånd från de stora marknaderna, ett kallt och utmanande klimat samt ett geopolitiskt allt mer utsatt läge – bristen på kapacitet. Det gäller såväl avfolkningsbygder i geografiskt stora men befolkningsmässigt små kommuner, som i de mer befolkade delarna som visserligen har större egen bärkraft, men i förhållande till industristrukturerna har utmaningar att erbjuda attraktiva samhällen som kan locka arbetskraft. EU:s stöd för regional utveckling och grön omställning har haft avgörande betydelse för de stora satsningar som sker på många håll i norra Sverige och även för mindre och små satsningar i den återindustrialisering med gröna förtecken som sker utifrån gamla industritraditioner, tillgång till ren energi samt kritiska råvaror. Det måste dock bäras av omgivande samhälle och utvecklingen behöver spridas för att frigöra potentialerna i fler sektorer och hos de många små företag som finns, i samspel med urfolk och besöksnäring med flera för en långsiktigt hållbar utveckling.

Mycket av det som tas för givet idag hade inte varit utan de investeringar som gjorts långt tidigare, inklusive många av de industrisatsningar och rekordökningar inom inte minst besöksnäring som idag sker. Samtidigt är det viktigt att betona att många utmaningar kvarstår. För det glest befolkade norra Sverige, med långa avstånd till stora marknader, små lokala skattebaser och begränsade ekonomiska resurser är en fortsatt robust sammanhållningspolitik central för utvecklingskraften i norra Sverige och i förlängningen även för ett starkare EU. Sammanhållningspolitikens tillväxtfrämjande åtgärder innebär med andra ord en låg kostnad i förhållande till de samhällsekonomiska vinster som de har potential att uppnå och därmed bidra till hela Europas konkurrenskraft. Mot bakgrund av det försämrade säkerhetsläget och det europeiska Arktis strategiska betydelse är det också av stor vikt att människor kan leva, bo och arbeta i området. Livskraftiga och konkurrenskraftiga samhällen i norra Sverige är därmed inte bara viktiga ur ekonomisk synpunkt utan även en viktig förutsättning för en tryggare, säkrare och uthålligare region i en allt mer instabil omvärld.

Sammanhållningspolitiken ger kraft och incitament för norra Sverige att kunna fortsätta utvecklas till gagn för hela EU.

Europaforum Norra Sverige (EFNS) är ett nätverk för politiker på lokal och regional nivå från Norrbotten, Västerbotten, Jämtland Härjedalen och Västernorrland. EFNS är en mötesplats och kunskapsarena där EU:s politik analyseras och diskuteras i de avseenden där den berör norra Sverige. EFNS bevakar Europafrågor för att påverka EU:s lagstiftning, EU:s strategier och handlingsprogram samt EU:s budget. Syftet med EFNS är att tillvarata norra Sveriges intressen både på den europeiska arenan och i förhållanden till den nationella nivån i frågor med ett tydligt europeiskt perspektiv.